

Критерії розмежування формалізму та надмірного формалізму в адміністративному судочинстві: актуальна практика Верховного Суду

Автор: Берназюк Ян

Організація: Верховний Суд

Видання: Конституціоналіст · 2025

Дата публікації: 2025-11-17

Постійна адреса: <https://constitutionalist.com.ua/kryterii-rozmezhuвання-formalizmu-ta-nadmirnogo-formalizmu-v-administrativnomu-sudochynstvi-aktualna-praktyka-verkhovnoho-sudu/>

Відомості про автора

Берназюк Ян Олександрович

д.ю.н., професор

Анотація

Вступ

Сучасне українське адміністративне судочинство, яке керується верховенством права та принципом офіційного з'ясування всіх обставин у справі, постійно шукає баланс між дотриманням встановлених законом процедур (формалізмом) і забезпеченням ефективного захисту прав (відмовою від надмірного формалізму). Цей пошук особливо актуальний у спорах, де формальна відповідність документа чи дії заявників вимогам закону часто використовується як підстава для відмови у реалізації ними прав чи, навпаки, як аргумент на користь скасування сутнісно правомірних рішень суб'єктів владних повноважень.

Верховний Суд активно формує правові висновки, які мають на меті мінімізувати застосування "надмірного формалізму" ("правового пуризму") з боку органів влади, особливо у чутливих сферах, таких як соціальне забезпечення, дозвільна діяльність та освіта.

Сформована практика підтверджує, що суд не повинен обмежуватися лише перевіркою формальних аспектів, але зобов'язаний глибоко дослідити сутність спірних правовідносин, мотиви поведінки учасників та реальний вплив процедурних порушень на їхні права.

Принцип офіційності вимагає від адміністративного суду діяти активно, щоб ухвалити справедливе та об'єктивне рішення, повністю встановивши обставини справи. У протилежному випадку, судові рішення, ухвалені з порушенням норм процесуального права без дослідження належних доказів, не може вважатися законним.

Ключовим у цій роботі є встановлення критеріїв, коли процедурне порушення є несуттєвим ("формальним недоліком"), а коли воно набуває "кумулятивного ефекту" та свідчить про свавільність чи недобросовісність суб'єкта владних повноважень. Верховний Суд чітко розмежовує ситуації, коли процедурні недоліки органу влади можуть легалізувати сутнісні порушення суб'єкта приватного права, і коли технічні або формальні помилки не повинні призводити до негативних наслідків для суспільних інтересів чи обмеження конституційних прав.

Таким чином, представлений огляд покликаний узагальнити сучасні підходи суду касаційної інстанції до оцінки процедурних порушень та забезпечити орієнтир для якісного та справедливого вирішення публічно-правових спорів.

Мета цього огляду — систематизувати підходи Верховного Суду щодо розмежування формалізму і надмірного формалізму, виявити усталені критерії оцінки процедурних порушень, а також окреслити значення таких критеріїв для адміністративної юстиції та публічного управління.

Ключові слова: формалізм, принцип законності, принцип офіційності, добросовісність (несвавільність, розумність, справедливість), зловживання процесуальними правами, доступ до правосуддя, верховенство права.

CRITERIA FOR DISTINGUISHING FORMALISM FROM EXCESSIVE FORMALISM IN ADMINISTRATIVE ADJUDICATION: RECENT JURISPRUDENCE OF THE SUPREME COURT

Introduction

Contemporary Ukrainian administrative justice, guided by the principle of the Rule of Law and the ex officio investigative principle, constantly seeks a balance between adherence to statutory procedures (formalism) and ensuring the effective protection of rights by mitigating excessive formalism.

This search is particularly relevant in disputes with public authorities, where formal compliance of a document or action with legal requirements is often used as a basis for denying the realization of constitutional rights or as an argument for revoking a substantively lawful decision.

The Supreme Court is actively developing legal positions aimed at minimizing the application of "excessive formalism" (or "procedural overformalisation") by state bodies, especially in sensitive areas such as social security, permitting (licensing) activity, and education.

The established jurisprudence confirms that the court should not be limited solely to verifying formal aspects but is obliged to conduct an in-depth investigation into the substance of the disputed legal relations, the motives of the participants' conduct, and the real impact of procedural violations on their rights.

The ex officio investigative principle requires the administrative court to act proactively to render a fair and objective decision by fully establishing the case's circumstances. Otherwise, a court decision adopted in violation of procedural law without proper examination of relevant evidence cannot be deemed lawful.

Crucial to this review is the establishment of criteria for determining when a procedural violation is immaterial ("formal defect") and when it acquires a "cumulative effect" and indicates arbitrariness or bad faith on the part of the public authority.

The Supreme Court clearly distinguishes between situations where the procedural shortcomings of a public authority may legitimize substantive violations by a private law entity, and when technical or formal errors by state bodies or a private law entity should not lead to adverse consequences for public interests or the restriction of constitutional rights.

Thus, this review is intended to assist the professional community in understanding the contemporary approaches of the cassation instance (the Supreme Court) to assessing procedural and administrative violations, providing a benchmark for the qualitative and fair resolution of public law disputes.

The purpose of this review is to systematize the Supreme Court's approaches to distinguishing formalism from excessive formalism, identify established criteria for evaluating procedural violations, and outline the significance of these criteria for administrative justice and public administration.

Keywords: formalism, principle of legality, principle of official investigation, good faith, abuse of procedural rights, access to justice, rule of law.

Нижче представлено огляд 15 постанов Верховного Суду (у складі Касаційного адміністративного суду), які охоплюють ключові аспекти застосування та розмежування формалізму і надмірного формалізму в адміністративному праві. Справи, розглянуті у період з 1 листопада 2022 року до 22 липня 2025 року, систематизовані у хронологічному порядку їх ухвалення.

Верховний Суд звернув увагу адміністративних судів на важливість дотримання принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі та уникнення надмірного формалізму

Верховний Суд переглянув у касаційному порядку адміністративну справу за позовом Товариства (далі – позивач) до Головного управління Держпраці у Київській області (далі – ГУ Держпраці, відповідач) про визнання протиправною та скасування постанови.

Спільні правовідносини у цій справі стосувалися визнання протиправною та скасування постанови про накладення штрафу на Товариство за порушення вимог частини третьої статті 24 КЗпП України – працівника допущено до роботи без укладення трудового договору, оформленого наказом чи розпорядженням власника або уповноваженого ним органу, та повідомлення Державної фіскальної служби про прийняття працівника на роботу.

Суд першої інстанції, з яким погодився суд апеляційної інстанції, позов задовольнив, мотивуючи своє рішення тим, що згідно із наданого відповідачем листа про виклик позивача на розгляд справи та копії повідомлення про повернення рекомендованої кореспонденції «інші причини, що не дали змоги виконати», позивач не був повідомлений про розгляд справи про накладення штрафу, як це передбачено пунктом 6 Порядку накладення штрафів за порушення законодавства про працю та зайнятість населення, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 2013 року № 509 (далі – Порядок № 509), у зв'язку з чим позивача було позбавлено можливості подавати відповідні пояснення та докази з приводу виявлених порушень, а відтак відповідачем протиправно прийнято оскаржену постанову.

Верховний Суд не погодився з такими висновками судів попередніх інстанцій, касаційну скаргу ГУ Держпраці задовольнив частково, судові рішення скасував та направив справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

На підставі аналізу положень частини другої статті 265 КЗпП України, частин другої-сьомої статті 53 Закону України «Про зайнятість населення» та пунктів 3-8 Порядку № 509 Суд дійшов висновку, що уповноважена посадова особа органів Держпраці зобов'язана письмово повідомити суб'єктів господарювання та роботодавців про час та місце розгляду справи про накладення штрафу не пізніше ніж за п'ять днів до дати розгляду такої справи; обов'язок доказування цієї обставини несе уповноважена посадова особа.

Верховний Суд звернув увагу, що обов'язок повідомити суб'єктів господарювання та роботодавців про розгляд справи пов'язаний саме з реалізацією права на захист та можливості взяти участь в засіданні, висловити заперечення, надати докази тощо.

Повідомлення має на меті забезпечення участі особи у розгляді уповноваженим державним органом справи, яка її стосується. У разі одержання повідомлення до засідання, але у строк, що є меншим за п'ятиденний, особа повинна вживати розумних заходів для реалізації своїх прав на участь у засіданні.

Суд зазначив, що, з'ясовуючи поінформованість особи про час та місце розгляду справи, суд також повинен зважати на поведінку особи, яка притягується до відповідальності. Ухилення від одержання повідомлення або інші недобросовісні дії, які свідчать про намагання уникнути участі у розгляді справи, не можуть бути підставою для скасування постанови про накладення штрафу.

При цьому Верховний Суд звернув увагу, що самого лише посилання на порушення процедури повідомлення про час та місце розгляду справи недостатньо для визнання постанови протиправною. Така особа може навести суду свої заперечення та надати відповідні докази, які така особа мала наміри подати до уповноваженої особи, для доведення дотримання законодавства у своїй діяльності тощо.

З посиланням на положення частини п'ятої статті 125, частини другої статті 129 Конституції України та частини другої статті 2 КАС України, Суд констатував, що вирішуючи публічно-правовий спір, адміністративний суд забезпечує, зокрема, дотримання верховенства права, рівність усіх учасників судового процесу, змагальність сторін, диспозитивність, а також офіційне з'ясування всіх обставин у справі.

Останній полягає насамперед у активній ролі суду при розгляді справи; в адміністративному процесі, на відміну від суто змагального процесу, де суд оперує виключно тим, на що посилаються сторони, мають бути повністю встановлені обставини справи, щоб суд ухвалив справедливе та об'єктивне рішення; принцип офіційності, зокрема, виявляється у тому, що суд визначає обставини, які необхідно встановити для вирішення спору; з'ясовує якими доказами сторони можуть обґрунтовувати свої доводи чи заперечення

щодо цих обставин; а у разі необхідності суд повинен запропонувати особам, які беруть участь у справі, доповнити чи пояснити певні обставини, а також надати суду додаткові докази.

Оскільки судами попередніх інстанцій не було з'ясовано обставин неотримання позивачем повідомлення про розгляд справи про накладення на Товариство штрафу за порушення законодавства у сфері праці та доданих до нього матеріалів, не перевірено, чи позивач ухилявся від отримання такого повідомлення, чи не отримав його через незалежні від позивача обставини, то Верховний Суд дійшов висновку, що судами попередніх інстанцій було використано не всі засоби для офіційного з'ясування всіх обставин у справі.

Крім того, Суд зазначив, що під час оцінки рішень суб'єктів владних повноважень на їх відповідність критеріям, визначеним частиною другою статті 2 КАС України, суди повинні уникати надмірного формалізму, а констатує порушення відповідачем процедури розгляду справи про накладення на позивача штрафу за порушення законодавства у сфері праці, також перевірити доводи позивача щодо суті виявлених під час проведення інспекційного відвідування порушень законодавства у сфері праці.

На цій підставі Верховним Судом сформульовано правовий висновок, відповідно до якого для ухвалення законного та обґрунтованого рішення суди мають встановити всі обставини справи, що стосуються обсягу та змісту спірних правовідносин і охоплюються предметом доказування, дати правильну юридичну оцінку встановленим обставинам та постановити рішення відповідно до вимог 242 КАС України; рішення, ухвалене з порушенням норм процесуального права, що унеможлиблює встановлення фактичних обставин, які мають значення для правильного вирішення справи та без дослідження належних доказів, не може вважатися законним.

Постанова Верховного Суду від 1 листопада 2022 року у справі № 640/6452/19 (адміністративне провадження № К/990/1650/22) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107152029>

Верховний Суд зробив висновок щодо критеріїв «надмірного формалізму», а також «кумулятивного ефекту» допущених суб'єктом владних повноважень порушень для визнання його рішення свавільним (протиправним)

У провадженні Верховного Суду перебувала справа за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю (далі – Товариство, позивач) до Головного управління Держпраці (далі – ГУ Держпраці, відповідач) про визнання протиправною та скасування постанови про накладення штрафу.

Спірні правовідносини у цій справі стосувалися прийнятої ГУ Держпраці постанови про накладення на позивача штрафу за створення перешкод у проведенні перевірки шляхом ненадання документів, які вимагав відповідач. Товариство, вважаючи цю постанову протиправною, звернулося до суду з позовом, який мотивовано об'єктивною неможливістю надання витребуваних документів, оскільки позивач не отримав вимогу відповідача.

Суд апеляційної інстанції скасував рішення суду першої інстанції, яким було відмовлено у задоволенні позову, та ухвалив нове рішення про задоволення позову. При цьому суд виходив з того, що позивач не створював перешкод у проведенні перевірки шляхом ненадання документів на вимогу відповідача, а також з того, що відповідач провів позаплановий захід із порушенням встановленого Законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 5 квітня 2007 року № 877-V (далі - Закон № 877-V) порядку.

Верховний Суд погодився з такими висновками суду апеляційної інстанції, відмовив у задоволенні касаційної скарги ГУ Держпраці та залишив без змін постанову суду апеляційної інстанції.

Колегія суддів у складі Верховного Суду зазначила, що під час проведення перевірки, діючим нормативно-правовим актом, який регулював порядок проведення перевірок, в тому числі дотримання законодавства про працю та зайнятість населення, був Закон №877-V.

Відповідно до частини десятої статті 7 Закону №877-V у разі створення суб'єктом господарювання перешкод органу державного нагляду (контролю) чи його посадовим особам при здійсненні заходів державного нагляду (контролю) в акті обов'язково зазначається опис дій чи бездіяльності, що призвели до створення таких перешкод, з посиланням на відповідні норми закону.

У цій справі судами попередніх інстанцій було встановлено, що у зв'язку із відсутністю уповноважених осіб об'єкта відвідування за адресою їх місцезнаходження, відповідач склав та надіслав позивачу поштою вимогу про надання документів, якою зобов'язав директора Товариства у встановлений строк надати документи згідно із переліком, що зазначений у вимозі.

Водночас суд апеляційної інстанції встановив, що вимогу про надання документів відповідач надіслав позивачу рекомендованим листом, однак інформація про те, що позивач отримав цю вимогу у матеріалах справи відсутня, доказів протилежного відповідач не надав.

Зважаючи на цю обставину, Верховний Суд погодився з тим, що позивач об'єктивно не міг надати витребуваних документів, оскільки не отримав вимогу відповідача.

Суд зазначив, що встановлені у цій справі порушення, допущені органами Держпраці під час проведення інспекційного відвідування позивача та розгляду питання про накладення на останнього штрафу, є суттєвими та не відповідають поняттю «надмірний формалізм».

Саме кумулятивний (сумарний, сукупний) ефект допущених відповідачем порушень (відсутність погодження центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у відповідній сфері державного нагляду (контролю), на здійснення перевірки Товариства щодо дотримання законодавства про працю та зайнятість населення; відсутність доказів належного повідомлення уповноваженої особи об'єкту відвідування про витребування відповідних документів тощо) за встановлених судами фактичних обставин справи дозволяє стверджувати, що оскаржуване рішення суб'єкта владних повноважень містить ознаки свавільного (недобросовісного) та, відповідно, протиправного.

В адміністративному судочинстві добросовісність (несвавільність, розумність, справедливість) рішення суб'єкта владних повноважень означає, що при його прийнятті повинен бути застосований певний стандарт поведінки посадових осіб такого суб'єкта, що характеризується законністю, транспарентністю та повагою до прав та інтересів суб'єкта приватного права (від лат. *uberima fides* - найбільш добросовісний).

Постанова Верховного Суду від 18 січня 2023 року у справі № 500/26/22 (адміністративне провадження № К/990/24423/22) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108463675>

Верховний Суд висловився щодо наслідків порушення процедури повідомлення суб'єкта господарювання про проведення планового заходу державного нагляду (контролю)

Верховний Суд розглянув у касаційному порядку справу за позовом Дослідно-селекційного дендрологічного лісового центру (далі – позивач) до Державної екологічної інспекції (далі – Держекоінспекція, відповідач) про визнання неправомірними дій щодо проведення планової перевірки позивача.

Судом першої інстанції у задоволенні адміністративного позову відмовлено. Це рішення скасовано судом апеляційної інстанції, який ухвалив нове рішення про задоволення позову.

Ухвалюючи зазначене рішення, суд апеляційної інстанції виходив з того, що позивач під час розгляду справи судом першої інстанції вказував на неотримання ним письмового повідомлення про проведення планового заходу, а відповідач під час розгляду справи судом першої інстанції не подав до матеріалів справи докази виконання ним вимог частини четвертої статті 5 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 5 квітня 2007 року № 877-V (далі – Закон № 877-V) щодо письмового повідомлення позивача про проведення планового заходу, тому суд першої інстанції помилково дійшов висновку про дотримання відповідачем вимог щодо процедури проведення перевірки.

Проте Верховний Суд не погодився з такими висновками суду апеляційної інстанції, задовольнив касаційну скаргу Держекоінспекції, скасував постанову суду апеляційної інстанції та залишив у силі рішення суду першої інстанції.

Суд виходив з того, що частиною четвертою статті 5 Закону № 877-V передбачено, що органи державного нагляду (контролю) здійснюють планові заходи за умови письмового повідомлення суб'єкта господарювання про проведення планового заходу не пізніше як за десять днів до дня здійснення цього заходу.

При цьому судами попередніх інстанцій під час розгляду справи було встановлено, що відповідач не повною мірою дотримався вимог вказаної норми щодо строків повідомлення позивача про проведення планових заходів.

Проте Верховний Суд погодився з висновком суду першої інстанції про те, що оскільки позивач допустив відповідача до проведення планової перевірки, то вказані процедурні порушення вимог закону не можуть бути самостійною підставою для визнання протиправними дій відповідача стосовно проведеного планової перевірки та оформлення за її результатами акта.

З огляду на вищезазначене, Верховний Суд дійшов висновку про формальну оцінку судом апеляційної інстанції обставин справи та помилкове тлумачення норм матеріального права, зокрема положень частини четвертої статті 5 Закону № 877-V, якою передбачено обов'язок органів державного нагляду (контролю) здійснювати письмове повідомлення суб'єкта господарювання про проведення планового заходу, а дотримання вказаних вимог може розглядатися як порушення закону. Водночас, Суд зазначив, що сам по собі факт допуску працівників відповідача до проведення планової перевірки та безпосередня участь у ній аж ніяк не позбавляє позивача права на оскарження результатів такої перевірки.

Суд також звернув увагу на те, що у межах цієї справи позивачем не оскаржувалися результати проведеної відповідачем перевірки.

На цій підставі Верховний Суд сформулював правовий висновок, відповідно до якого, у разі проведення планового заходу державного нагляду (контролю) з дозволу (допуску) суб'єкта господарювання і оформлення його результатів відповідним актом, належним та ефективним способом захисту порушених, на думку такого суб'єкта господарювання, прав, може бути оскарження рішення, прийнятого на підставі акта про виявлені порушення, а не оскарження дій відповідного суб'єкта владних повноважень щодо неналежного направлення повідомлення у порядку, визначеному частиною четвертою статті 5 Закону № 877-V. При цьому процедурні порушення, вчинені суб'єктом владних повноважень під час проведення заходу державного нагляду (контролю), можуть бути оцінені судом у процесі перевірки правомірності кінцевого рішення такого суб'єкта, зокрема, з огляду на те, наскільки такі порушення вплинули на можливість суб'єкта господарювання захистити свої права під час проведення спірної перевірки, а також чи вплинули порушення процедури призначення та/або проведення перевірки на встановлення фактичних обставин вчинення правопорушень тощо.

Постанова Верховного Суду від 7 лютого 2023 року у справі № 340/56/22 (адміністративне провадження № К/990/29682/22) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108969428>

Врахування критерію добросовісності є прийнятним для віднесення певних вимог щодо рішень суб'єкта владних повноважень до надмірного формалізму, зокрема у сфері, пов'язаній з енергетичною безпекою та сприяння розвитку відновлюваних енергетиці: Верховний Суд

Верховний Суд розглянув у касаційному порядку адміністративну справу за позовом фізичних та юридичних осіб (далі – позивачі) до районної державної адміністрації (далі – РДА, відповідач), за участі третьої особи – Товариства з обмеженою відповідальністю (далі – Товариство, третя особа), про визнання протиправними та скасування розпоряджень.

Спирні правовідносини у цій справі виникли стосовно правомірності надання дозволу на розробку та затвердження РДА Детального плану території земельної ділянки, яка планується для будівництва та експлуатації об'єктів вітроелектростанції за межами населених пунктів в межах територій сільської ради (далі – ДПТ). Позивачі, зокрема, вважали, що відповідачем порушено порядок проведення громадського обговорення проекту ДПТ, а також не враховано інтереси жителів відповідної територіальної громади.

Суди першої та апеляційної інстанцій позов задовольнили, виходячи з окремих недоліків процедури розробки та затвердження ДПТ.

Проте Верховний Суд не погодився з такими висновками судів, касаційну скаргу Товариства задовольнив, скасував рішення судів попередніх інстанцій та ухвалив нове – про відмову у задоволенні позову.

Ухвалюючи таке рішення, Суд виходив з аналізу положень пункту 3 частини першої статті 1, частини першої статті 19, статті 21 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», Порядку проведення

громадських слухань щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проектів містобудівної документації на місцевому рівні, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 року № 555 (далі - Порядок № 555), а також Порядку розроблення містобудівної документації, затвердженого наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 16 листопада 2011 року № 290 (далі - Порядок № 290).

Верховний Суд дійшов висновку, що ДПТ – містобудівна документація, що визначає планувальну організацію та розвиток території, проте ця документація не стосується питання щодо переходу права власності або користування земельними ділянками, що охоплені ДПТ; оформлення права власності або користування на земельну ділянку для розміщення вітроелектростанції здійснюється у встановленому Земельним кодексом України та іншими актами законодавства порядку, що виключає можливість виділення третій особі земельних ділянок, що вже перебувають у власності або користуванні позивачів, без згоди останніх.

Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій, що спірними розпорядженнями не порушуються права позивачів як власників та орендарів земельних ділянок на території відповідних сільських рад. Крім того, Суд зауважив, що цими розпорядженнями не порушується гарантоване статтею 50 Конституції України право на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Враховуючи, що окремі формальні неточності у процедурі підготовки та оприлюднення ДПТ не призвели до порушення прав позивачів на участь у публічному обговоренні та розгляді спірного розпорядження, а відповідач діяв добросовісно, зокрема ним було забезпечено своєчасне та у належний спосіб розміщення оголошення про опублікування проекту ДПТ та оприлюднення заяви про визначення обсягу стратегічної екологічної оцінки, забезпечено доступ до проекту ДПТ у паперовому вигляді за визначеною адресою, організовано та проведено громадське обговорення проекту ДПТ за участі замовників, розробників, представників громадськості та інших зацікавлених осіб, а також з урахуванням відсутності встановлених судами попередніх інстанцій фактів невідповідності змісту ДПТ вимогам Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», іншим актам законодавства, ДБН Б.1.1-14:2012, а також Схемі планування території, Суд дійшов висновку про відсутність підстав для скасування спірного розпорядження РДА, яким затверджено ДПТ земельної ділянки, що планується для будівництва та експлуатації об'єктів вітроелектростанції за межами населених пунктів.

Суд також врахував міжнародні зобов'язання в енергетичній сфері, прийняті Україною.

Відповідно до частини другої статті 293 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16 вересня 2014 року) сторони докладають зусиль для сприяння і заохочення торгівлі та прямих іноземних інвестицій в екологічно чисті товари, послуги й технології, використання збалансованих джерел відновлюваної енергії та енергозберігаючих продуктів і послуг, а також екологічне маркування товарів, у тому числі шляхом усунення пов'язаних із цим нетарифних бар'єрів.

Статтею 338 Угоди про асоціацію також передбачено взаємне співробітництво у таких сферах, зокрема, як: розвиток та підтримка відновлювальної енергетики з урахуванням принципів економічної доцільності та охорони навколишнього середовища, а також альтернативних видів палива, зокрема стале виробництво біопалива і співробітництво у сфері нормативно-правових питань, сертифікації та стандартизації, а також технологічного і комерційного розвитку; просування Механізму спільного запровадження Кіотського протоколу до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату 1997 року з метою зменшення викидів парникових газів шляхом реалізації проектів у сфері енергоефективності та відновлювальної енергетики.

У статті 2 Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату (United Nations Framework Convention on Climate Change) від 9 травня 1992 року (Конвенцію ратифіковано Законом № 435/96-ВР від 29 жовтня 1996 року) зазначено, що кінцева мета цієї Конвенції і усіх пов'язаних з нею правових документів, які може прийняти Конференція Сторін, полягає у тому, щоб досягти у виконанні відповідних положень Конвенції стабілізації концентрацій парникових газів в атмосфері на такому рівні, який не допускав би небезпечного антропогенного впливу на кліматичну систему.

Для посилення реалізації вищезазначеної Конвенції, у тому числі її мети, спрямованої на зміцнення глобального реагування на загрозу зміни клімату в контексті сталого розвитку та зусиль з викорінення бідності, 12 грудня 2015 року учасниками Конвенції було укладено Паризьку угоду (Paris Agreement) (Угоду ратифіковано Законом № 1469-VIII від 14 липня 2016 року), згідно зі статтею 3 якої Сторони домовилися здійснювати національно визначені внески щодо глобального реагування на зміну клімату, амбітні зусилля для досягнення мети цієї Угоди; зусилля всіх Сторін представлятимуть прогрес у часі.

Відповідно до частини першої статті 2 Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату (Kyoto protocol to the United Nations Framework convention on climate change) від 11 грудня 1997 року (Кіотський протокол ратифіковано Законом № 1430-IV (1430-15) від 4 лютого 2004 року) кожна зі Сторін, зазначених у Додатку I, при виконанні своїх визначених зобов'язань щодо кількісних обмежень і скорочень викидів відповідно до статті 3, з метою сприяння сталому розвитку: здійснює та/або продовжує розробляти відповідно до своїх національних умов такі політику та заходи, як:

- підвищення ефективності використання енергії у відповідних секторах національної економіки;
- проведення досліджень, розробка, сприяння широкому використанню та впровадженню нових і відновлюваних видів енергії, технологій поглинання двоокису вуглецю та передових сучасних екологічно безпечних технологій.

Згідно із Законом № 2222-VIII від 5 грудня 2017 року Україна приєдналася до Статуту Міжнародного агентства з відновлювальних джерел енергії (IRENA) від 26 січня 2009 року, до цілей якого віднесено сприяння широко поширеному та зростаючому впровадженню, а також сталому використанню всіх видів відновлюваної енергії, беручи до уваги:

- а) національні та внутрішні пріоритети й переваги, отримувані з комбінованого підходу до відновлюваної енергії та заходів з енергоефективності, а також
- б) внесок відновлюваної енергії в збереження навколишнього середовища шляхом обмеження впливу на природні ресурси й зменшення вирубування лісів, зокрема вирубування тропічних лісів, опустелювання й скорочення біологічного різноманіття; у захист клімату; в економічне зростання та соціальну згуртованість, у тому числі в зниження рівня бідності й сталий розвиток; у доступ до енергопостачання й безпеку енергопостачання; у регіональний розвиток і взаємну відповідальність поколінь.

У пункті 1 Директиви 2009/28/ЄС Європейського парламенту та Ради від 23 квітня 2009 року про сприяння використанню енергії з відновлюваних джерел і про внесення змін до Директив 2001/77/ЄС та 2003/30/ЄС та про їх подальше скасування (Directive 2009/28/EC of the European Parliament and of the council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC) зазначено, що збільшення використання енергії, видобутої з відновлюваних джерел становлять разом з економією енергії та підвищеною енергоефективністю важливі складові комплексу заходів, що вимагаються для скорочення викидів парникових газів та для виконання Кіотського протоколу до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про кліматичні зміни, а також до інших зобов'язань, взятих на рівні Співтовариства та міжнародному рівні з метою скорочення викидів парникових газів; ці фактори повинні відіграти значну роль у підвищенні надійності енергозабезпечення, сприянні технологічному розвитку та інноваціям, а також у створенні перспектив нових робочих місць та регіональному розвитку, зокрема в сільській та ізольованій місцевості.

На виконання вищезазначених міжнародних зобов'язань розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2021 року № 907-р схвалено Стратегію енергетичної безпеки, в якій енергетичну безпеку визначено складовою системи забезпечення національної безпеки та визначено такі стратегічні цілі забезпечення енергетичної безпеки та пріоритетні завдання для реалізації сценарію «позитивної трансформації» і стратегічного вибору, як, зокрема, забезпечення енергетичної ефективності використання енергоресурсів та енергоефективності національної економіки, екологічно прийняттого впливу енергетики на навколишнє природне середовище, інтеграції енергетичного сектору в політичний, технологічний, технічний, економічний та правовий простір ЄС.

У загаданій Стратегії за позитивним сценарієм змін в енергетичній сфері передбачається використання нових технологій виробництва, транспортування, накопичення та споживання енергії, використання відновлюваних

та місцевих джерел енергії, цифровізація енерговикористання, що дозволяє наблизити джерела виробництва енергії до споживача та збалансувати режими роботи енергетичних систем.

Відповідно до статті 3 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» основними засадами державної політики у сфері альтернативних джерел енергії є, зокрема, нарощування обсягів виробництва та споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел, з метою економного витрачання традиційних паливно-енергетичних ресурсів та зменшення залежності України від їх імпорту шляхом реструктуризації виробництва і раціонального споживання енергії за рахунок збільшення частки енергії, виробленої з альтернативних джерел; додержання екологічної безпеки за рахунок зменшення негативного впливу на стан довкілля при створенні та експлуатації об'єктів альтернативної енергетики, а також при передачі, транспортуванні, постачанні, зберіганні та споживанні енергії, виробленої з альтернативних джерел; залучення вітчизняних та іноземних інвестицій і підтримка підприємництва у сфері альтернативних джерел енергії, в тому числі шляхом розробки і здійснення загальнодержавних і місцевих програм розвитку альтернативної енергетики.

У цій справі Верховний Суд дійшов висновку, що запровадження та розвиток альтернативних джерел енергії, до яких відносяться і вітроелектростанції, інтеграція їх до Об'єднаної енергетичної системи України, нарощування обсягів виробництва та споживання такої енергії відповідає міжнародним зобов'язанням України, узгоджується із стратегічними цілями та пріоритетними завданнями забезпечення енергетичної безпеки, сприяє зменшенню негативного впливу на стан довкілля та підвищенню енергетичної незалежності держави.

Постанова Верховного Суду від 23 лютого 2023 року у справі № 400/3396/19 (адміністративне провадження № К/990/34419/22) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109161554>

Верховний Суд визначив правила (підходи) до відмежування формалізму від надмірного формалізму під час судового розгляду деяких категорій адміністративних спорів

Верховний Суд переглянув у касаційному порядку адміністративну справу за позовом Обслуговуючого гаражного кооперативу (далі – ОГК, позивач) до міської ради (далі – відповідач) про визнання протиправним та скасування рішення.

Спір у цій справі виник внаслідок відмови міськради у видачі позивачу дозволу на розробку проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки в оренду для обслуговування кооперативу. Така відмова була мотивована відповідачем тим, що згідно з містобудівною документацією - Генеральним планом міста Миколаїв земельна ділянка відноситься до території багатоквартирної житлової забудови. Відповідно до Плану зонування території міста Миколаєва, затвердженого рішенням Миколаївської МР від 11 серпня 2016 року № 6/3, земельна ділянка відноситься до зони змішаної багатоквартирної житлової забудови та громадської забудови (Ж-4), до переважного та супутнього виду використання якої зазначений об'єкт для зберігання автотранспортних засобів не відноситься. Крім того, зазначено про відсутність документів, що підтверджують право власності на нерухоме майно, яке знаходиться на земельній ділянці.

Не погоджуючись з такою відмовою, ОГК звернувся до адміністративного суду з позовом, у якому просив визнати протиправним та скасувати вищезазначене рішення відповідача.

Суд першої інстанції, з яким погодився суд апеляційної інстанції, позов задовольнив, виходячи з того, що підстава відмови у наданні позивачу дозволу на виготовлення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки в оренду (невідповідність місця розташування земельної ділянки вимогам Плану зонування території міста Миколаєва, затвердженого рішенням Миколаївської МР від 11 серпня 2016 року № 6/3, який втратив чинність) є неправомірною.

Проте, Верховний Суд вказав на передчасність таких висновків судів попередніх інстанцій, касаційну скаргу Міськради задовольнив частково, судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій скасував та направив справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

Верховний Суд вказав, що у спірному рішенні Міськради визначено підстави відмови в наданні дозволу на розробку проекту землеустрою з посиланням на норму частини третьої статті 118 Земельного кодексу України, а саме - невідповідність місця розташування земельної ділянки Генеральному плану міста

Миколаєва, затвердженого рішенням міськради від 18 червня 2009 року № 35/18, а тому є підстави для висновку, що додаткове посилання відповідача на нечинний План зонування території міста Миколаєва, затверджений рішенням міськради від 11 серпня 2016 року № 6/3, можна вважати технічною помилкою, що не може слугувати самостійною підставою для задоволення позову.

Разом з тим, суди попередніх інстанцій не надали правової оцінки цільовому призначенню земельної ділянки, щодо якої подано заяву про отримання дозволу на розроблення проекту землеустрою, яка відповідно Генерального плану міста Миколаєва відноситься до земель змішаної багатоквартирної житлової забудови та громадської забудови (Ж-4).

З урахуванням судової практики та практики Європейського суду з прав людини щодо розуміння поняття «пуризм» (надмірний формалізм), Суд сформулював правовий висновок, відповідно до якого визнання протиправним рішення (дії, бездіяльності) суб'єкта владних повноважень, яке спрямоване на захист суспільних (публічних) інтересів, внаслідок застосування судами надмірного формалізму може призвести до таких наслідків, як, зокрема нанесення суттєвої шкоди суспільним (публічним) інтересам або уникнення правопорушником обов'язку виконувати або дотримуватися законодавства.

Суд також наголосив, що основними правилами (підходами) до відмежування формалізму від надмірного формалізму є: 1) суть, за загальним правилом, переважає над формою; 2) до вирішення публічно-правових спорів, за загальним правилом, є незастосовними підходи кримінального процесу або процесу притягнення фізичної особи до адміністративної відповідальності, у частині оцінки процедурних порушень; 3) процедурні порушення суб'єкта владних повноважень, рішення (дії, бездіяльність) якого оцінюються судом, не можуть легалізувати суттєві порушення суб'єкта приватного права (порушення з боку одного суб'єкта не можуть легалізувати порушення з боку іншого суб'єкта); 4) процедура вторинна якщо рішення суб'єкта владних повноважень: відповідає визначенням законом завдання (функціям) такого суб'єкта; має легітимну ціль; законодавство не містить імперативних заборон або наслідків недотримання таких процедур; 5) якщо є доступ до суду, «правопорушник» доводить, у першу чергу, сам факт відсутності правопорушення, що дозволяє суду оцінити суть відповідного правопорушення; 6) за порушення процедури, у першу чергу, має нести відповідальність посадова особа, яка допустила таке порушення, а не зазнавати негативних наслідків суспільні (публічні) інтереси або інтереси держави; 7) визнання протиправним рішення (дії, бездіяльності) суб'єкта владних повноважень з огляду на процедурні порушення, за загальним правилом, не повинно позбавляти (звільняти) його від обов'язку невідкладно прийняти нове рішення у відповідних правовідносинах з дотриманням процедури; 8) неможливість дотримання деяких формальних процедур з боку суб'єктів владних повноважень може бути зумовлено об'єктивною ситуацією (доцільність, раціональність, домірність тощо).

Постанова Верховного Суду від 16 березня 2023 року у справі № 400/4409/21 (адміністративне провадження № К/990/33229/22) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109601428>

Верховний Суд висловився стосовно доказового значення інформації, отриманої з сервісу Google Maps

У провадженні Верховного Суду перебувала адміністративна справа за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю до Управління державного архітектурно-будівельного контролю Одеської міської ради про визнання протиправною та скасування постанови.

Спір у цій справі виник у зв'язку із незгодою позивача із штрафною санкцією, накладеною на нього УДАБК за експлуатацію раніше самочинно реконструйованого об'єкта будівництва – прибудови до приміщення кафе.

Верховний Суд погодився із висновком судів попередніх інстанцій, які позов задовольнили, виходячи з результатів дослідження доказів, наявних у матеріалах справи, зокрема електронних фотографій та інформації, яка міститься на веб-сервісі Google Maps, що підтвердили наявність відповідної прибудови ще у 2011 році, тобто до придбання Товариством основного приміщення кафе.

На підставі аналізу положень статті 376 Цивільного кодексу України та статті 38 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» Суд звернув увагу, що суб'єкт, який здійснив самочинне будівництво, не набуває права власності або іншого речового права на такий об'єкт та, відповідно, укладення правочинів щодо об'єкта самочинного будівництва законодавством не передбачено.

З урахуванням того, що з встановлених судами обставин справи вбачається, що самочинна добудова здійснена ще у 2011 році, Верховний Суд вказав на правильність висновку судів попередніх інстанцій про те, що право власності у позивача виникло на приміщення павільйон-кафе без самочинної прибудови.

Оскільки згідно із встановленими судами попередніх інстанцій обставинами справи, позивач не мав причетності до зведення зазначеної вище прибудови й станом на момент здійснення УДАБК заходу контролю не був ані власником, ані користувачем земельної ділянки, на якій розташована вищезазначена нежитлова прибудова, і на дату винесення спірної постанови не мав на цю ділянку жодних речових прав, Суд зазначив про відсутність підстав вважати, що позивач має нести відповідальність за вчинення правопорушення, що полягає в експлуатації самочинної прибудови.

В аспекті допустимості, належності, достовірності, достатності доказу, прийнятого судами у цій справі на підтвердження існування самочинної добудови на момент придбання позивачем приміщення кафе, а саме - інформації, яка міститься на веб-сервісі Google Maps, колегія суддів зазначила наступне.

Відповідно до частини першої статті 99 КАС України електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет).

Згідно з частиною першою статті 1 Закону України «Про Національну програму інформатизації» електронні інформаційні ресурси - систематизовані відомості і дані, створені, оброблені та збережені в електронній формі за допомогою технічних засобів та/або програмних продуктів.

З огляду на вищезазначене, Суд погодився з висновком судів першої та апеляційної інстанцій про те, що дані з Google Maps підтвердили наявність самочинної добудови ще з 2011 року, тобто фактичну непричетність позивача до її зведення, враховуючи, що Товариство набуло право власності на приміщення кафе тільки у 2021 році та у зв'язку з тим, що дані з Google Maps безпосередньо стосується предмета доказування у цій справі.

У цій справі Верховний Суд сформулював правовий висновок, відповідно до якого враховуючи сучасний розвиток інформаційних та цифрових технологій, дані з Google Maps, який є безкоштовним картографічним веб-сервісом від компанії Google, а також набором застосунків, побудованих на основі цього сервісу й інших технологій Google, можна вважати допустимим та достовірними доказами, оскільки вони збираються з різних джерел, таких як супутники, автомобільні камери, додатки користувачів та інших ресурсів, а також з урахуванням того, що Google постійно оновлює та перевіряє дані, щоб забезпечити їх точність та актуальність.

Постанова Верховного Суду від 20 червня 2023 року у справі № 420/4540/22 (адміністративне провадження № К/990/32869/22) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111724996>

Верховний Суд висловився щодо способу реалізації права особи на перехід з одного виду пенсії на інший

Верховний Суд переглянув у касаційному порядку адміністративну справу за позовом особи до ГУ ПФУ про визнання протиправною його бездіяльності щодо неприйняття рішення за наслідками розгляду заяви позивача про призначення пенсії за віком відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» № 1058-IV від 9 липня 2003 року і зобов'язання відповідача повторно розглянути це звернення та прийняти відповідне рішення.

Звертаючись з позовом до адміністративного суду в цій справі, позивач вважав, що Управління неправомірно розглянуло його заяву у порядку Закону України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР, оскільки він звертався про призначення пенсії за віком і тому Управління мало розглянути його заяву та прийняти рішення відповідно до Закону № 1058-IV. Відповідач вказав, що позивач може реалізувати своє право на призначення пенсії за віком шляхом подання заяви про призначення пенсії до відділу обслуговування громадян № 9 (сервісний центр) Управління обслуговування громадян Головного управління

або за допомогою онлайн сервісів ПФУ через особистий кабінет на вебпорталі електронних послуг з використанням особистого електронного цифрового підпису або за допомогою засобів Порталу Дія електронних послуг ПФУ.

Суди попередніх інстанцій відмовили у задоволенні позову, дійшовши висновку, що оскільки позивач не звертався із заявою встановленого зразка до сервісного центру, то відсутні підстави для задоволення позовних вимог.

Проте Верховний Суд не погодився із такими висновками судів попередніх інстанцій та задовольнив касаційну скаргу позивача, скасувавши судові рішення та ухваливши нову постанову про задоволення позову.

Аналізуючи доводи касаційної скарги щодо помилковості висновків судів попередніх інстанцій у контексті правовідносин, що виникли у цій справі, Суд дійшов висновку, що спірним є форма та зміст заяви, а також правомірність дій відповідача, вчинених ним за наслідками її розгляду.

Європейська соціальна хартія (European Social Charter) (переглянута) від 03 травня 1996 року, ратифікована Законом України від 14 вересня 2006 року № 137-V, яка набрала чинності з 01 лютого 2007 року (далі - Хартія), визначає, що кожна особа похилого віку має право на соціальний захист (пункт 23 частини I). Ратифікувавши Хартію, Україна взяла на себе міжнародне зобов'язання запроваджувати усіма відповідними засобами досягнення умов, за яких можуть ефективно здійснюватися права та принципи, що закріплені у частині I Хартії.

На підставі аналізу статей 8, 9, 44 та 45 Закону № 1058-IV, а також положень Порядку подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 25 листопада 2005 року № 22-1, затвердженого постановою правління ПФУ на виконання положень Закону № 1058-IV, Верховний Суд вказав, що заява про призначення пенсії, переведення з одного виду пенсії на інший, тощо подається безпосередньо заявником до територіального органу ПФУ або через вебпортал електронних послуг ПФУ, або засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг з використанням електронного підпису, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису, відповідно до Положення про організацію прийому та обслуговування осіб, які звертаються до органів ПФУ, затвердженого постановою правління ПФУ від 30 липня 2015 року № 13-1.

Згідно з пунктом 1.9 Порядку № 22-1 особам, які одержують пенсію, призначену за іншими законами, або допомогу, призначену органами соціального захисту населення, пенсія призначається з дати виникнення права на неї з урахуванням пункту 1.8 цього розділу.

За правилами пункту 1.8 Порядку № 22-1 днем звернення за призначенням пенсії вважається день прийняття органом, що призначає пенсію, відповідної заяви.

На підставі аналізу вищенаведених норм права, Суд дійшов висновку, що в Україні нормативно визначені альтернативні способи подачі заяв до органів з питань призначення пенсій, а рішення за результатами розгляду заяви та поданих документів органом, що призначає пенсію, приймається не пізніше 10 днів після надходження заяви.

Верховний Суд не погодився з висновком судів попередніх інстанцій про те, що подана позивачем заява не відповідає встановленій Порядком № 22-1 формі, а тому не підлягає розгляду суб'єктом владних повноважень.

Вирішуючи питання правомірності нерозгляду органом пенсійного фонду заяви, форма якої не відповідає тій, яка встановлена Порядком № 22-1, Суд урахував сталу судову практику, згідно з якою важливим при вирішенні спірних правовідносин є саме суть (зміст) заяви фізичної особи, що об'єктивно дає змогу оцінити намір заявника, враховуючи, зокрема додані до заяви документи, які подаються саме при призначенні пенсії.

Таким чином, враховуючи, що судами попередніх інстанцій досліджено зміст поданої позивачем заяви та вказано, що остання є заявою про призначення пенсії, тобто її зміст є зрозумілим і дає можливість оцінити намір заявника, Суд погодився з доводами касаційної скарги щодо помилковості висновків судів попередніх інстанцій стосовно відсутності підстав у відповідача здійснити її розгляд.

Суд дійшов висновку про протиправну бездіяльність органу пенсійного фонду і вказав, що відмовивши позивачу в розгляді його заяви по суті, відповідач допустив надмірний формалізм, наслідком чого стало порушення прав та інтересів позивача як пенсіонера (соціальної групи населення, яка навпаки потребує особливої уваги з боку держави в частині дотримання конституційних гарантій у частині соціального захисту).

Суд також зауважив, що Конституція України містить кілька статей, які прямо або опосередковано тлумачать поняття гідності людини та її важливість для українського суспільства. Зокрема, стаття 3 Основного Закону передбачає, що Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Вказані положення, на думку Суду чітко проголошують, що гідність людини є фундаментальною цінністю, захист якої є одним з основних завдань держави. Згідно зі статтею 21 Конституції України усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Зазначене підкреслює рівність усіх людей у їхній гідності, незалежно від будь-яких інших ознак. Крім того, статтею 28 Основного Закону прямо заборонено будь-які дії, які можуть принизити людську гідність і встановлено, що кожен має право на повагу до його гідності.

У цій справі Верховний Суд виклав правовий висновок, відповідно до якого особа, яка претендує на призначення пенсії, наділена правом звернення до органу пенсійного фонду із заявою та доданими до неї документами, скориставшись бланком такої заяви та одним зі способів її подання, визначених Порядком № 22-1. Результат розгляду порушеного у зверненні питання щодо призначення пенсії, згідно з положеннями цього Порядку, має бути оформлений розпорядчим індивідуальним правовим актом у формі рішення (розпорядження) органу, що призначає пенсію, про призначення або відмову в призначенні із зазначенням причин відмови та порядку його оскарження, яке має бути прийнято не пізніше 10 днів після надходження заяви.

Постанова Верховного Суду від 24 вересня 2024 року у справі № 620/2027/23 (адміністративне провадження № К/990/792/24) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121804134>

Формальні недоліки під час фіксації правопорушення трудового законодавства не можуть бути підставою для скасування рішення про притягнення до відповідальності: Верховний Суд

Верховний Суд, розглянувши касаційну скаргу управління Держпраці на рішення судів першої та апеляційної інстанцій, ухвалив постанову, якою скасував оскаржувані судові рішення та вирішив відмовити у задоволенні позову фізичної особи-підприємця.

Позивачка оскаржувала постанову Управління, якою на неї було накладено штраф у розмірі 67 000 грн за порушення законодавства про працю, а саме – за фактичний допуск до роботи працівника без належного оформлення трудових відносин.

Суди попередніх інстанцій задовольнили позов ФОП, визнали протиправною та скасували постанову Управління про накладення штрафу, мотивуючи свої рішення недотриманням відповідачем чинного порядку.

Зокрема, суди попередніх інстанцій виходили з того, що до спірних правовідносин має застосовуватися Порядок накладення штрафів за порушення законодавства про працю та зайнятість населення, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 2013 року № 509, в редакції, чинній до внесення в нього змін постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 року № 823 «Деякі питання здійснення державного нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю», пунктом 2 якого передбачалося можливість накладення штрафу на підставі акта лише документальної виїзної перевірки ДФС, у ході якої виявлені порушення законодавства про працю, а не акта фактичної перевірки, що мали місце в спірних правовідносинах.

Однак, Верховний Суд не погодився із таким висновком судів першої та апеляційної інстанцій, вказав на його необґрунтованість.

Суд вважав за необхідне перевірити правильність застосування судами до спірних правовідносин норм Порядку № 509, яким передбачався обов'язок Держпраці не пізніше ніж за п'ять днів письмово повідомляти суб'єктів господарювання та роботодавців про дату розгляду справи щодо накладення штрафу.

Зокрема, за висновком Верховного Суду положення пункту 2 Порядку № 509 не можуть застосовуватися до спірних правовідносин, оскільки визнання нечинним Порядку № 823 не відновлює попередню редакцію

Порядку № 509. З огляду на це, Суд вважав, що спірним у цій справі, є питання правомірності винесення оскаржуваного рішення в частині наявності повноважень у відповідача притягувати позивача до відповідальності за порушення законодавства про працю та зайнятість населення на підставі акта перевірки територіального органу ДПС, під час якої виявлені порушення законодавства про працю.

З урахуванням положень статей 3, 4, 21, 24 та 187 КЗпП України, а також пункту другого частини п'ятої статті 50 Закону України від 5 липня 2012 року № 5067-VI «Про зайнятість населення» (в редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин), Суд дійшов висновку про те, що роботодавцям забороняється застосовувати працю громадян без належного оформлення трудових відносин, вчиняти дії, спрямовані на приховування трудових відносин.

Суди попередніх інстанцій встановили, що в складеному відповідачем акті фактичної перевірки вказано, що ФОП допустила працівника до роботи без належного оформлення трудових відносин та повідомлення ДФС про прийняття працівника на роботу, чим порушила, зокрема, вимоги частини четвертої статті 24 КЗпП України та Порядку повідомлення Державній податковій службі та її територіальним органам про прийняття працівника на роботу/укладення гіг-контракту, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 року № 413.

Крім того, оцінюючи доводи касаційної скарги стосовно редакції Порядку № 509, чинної у зв'язку з визнанням Порядку № 823 нечинним, Суд застосував існуючу практику та зауважив, що відповідно до частини п'ятої статті 61 Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року № 3354-IX (набрав чинності 20 вересня 2023 року та буде введений в дію через один рік з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні, введеного Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022), визнання нормативно-правового акта або окремого його структурного елемента таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), або таким, що втратив чинність, не відновлює дію нормативно-правового акта або його окремого структурного елемента, що діяв до набрання чинності нормативно-правовим актом або окремим його структурним елементом, що визнаний таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), або таким, що втратив чинність.

Отже, враховуючи особливості правовідносин та встановлені судами фактичні обставини, Верховний Суд звернув увагу на те, що судовий розгляд відповідно до положень КАС України охоплює собою більшість гарантій учасників публічно-правових відносин (гарантій у сфері адміністративної процедури), зокрема, в аспекті змагальності, рівності та офіційного з'ясування обставин справи; тому формальні недоліки фіксації правопорушення, за загальним правилом, не можуть бути підставою для скасування відповідного рішення суб'єкта владних повноважень та звільнення правопорушника від відповідальності, передбаченої законом та спрямованої на захист важливого суспільного інтересу.

Постанова Верховного Суду від 2 жовтня 2024 року у справі № 120/12494/23 (адміністративне провадження № К/990/16915/24) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122039167>

Верховний Суд визнав протиправним накладення штрафу за недопущення до перевірки через відсутність керівника підприємства

Верховний Суд розглянув касаційну скаргу територіального органу Держпраці на рішення судів першої та апеляційної інстанцій, якими було задоволено позов Товариства та скасовано накладений на нього штраф.

Суть спору полягала в тому, що Держпраці склало акт про неможливість проведення перевірки через відсутність керівника підприємства за юридичною адресою. На підставі цього акта було винесено постанову про накладення штрафу за перешкоджання перевірці. Позивач оскаржив цю постанову, зазначивши, що ані законодавство, ані відповідні нормативні акти не передбачають можливості накладення штрафу на такий підставі.

Суд першої інстанції задовольнив позов, встановивши, що на момент виникнення спірних правовідносин постанова Кабінету Міністрів України "Деякі питання здійснення державного нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю" від 21 серпня 2019 року №823, яка раніше регулювала процедуру перевірок, втратила чинність. Відповідно, підлягав застосуванню Порядок накладення штрафів за порушення законодавства про працю, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 2001 року

№509, який не передбачав складання акта про неможливість перевірки як підстави для застосування санкцій. Суд апеляційної інстанції погодився з цими висновками.

Верховний Суд підтримав позицію судів попередніх інстанцій в частині того, що штраф за перешкоджання перевірці може накладатися лише у випадках доведеного умисного створення перешкод для її проведення. Відсутність керівника на робочому місці не є достатньою підставою для визнання підприємства таким, що ухиляється від перевірки, особливо з огляду на те, що комерційний директор підприємства надав інформацію щодо місцезнаходження генерального директора.

Суд також зазначив, що згідно з принципом правової визначеності органи державного контролю повинні діяти в межах чітко визначених законодавством процедур. У зв'язку з відсутністю належної правової підстави для винесення спірної постанови, Верховний Суд залишив у силі рішення судів першої та апеляційної інстанцій та відмовив у задоволенні касаційної скарги Держпраці.

У цій справі Верховний Суд виклав правовий висновок про те, що накладення штрафу за перешкоджання проведенню перевірки можливе лише у випадку доведеного наміру ухилення від одержання повідомлення про проведення перевірки або вчинення інших недобросовісних дій, які дають підстави стверджувати про створення суб'єктом господарювання перешкод для проведення перевірки контролюючими органами. Фактична відсутність посадових осіб підприємства на момент перевірки без встановлених обставин навмисного недопуску не може бути підставою для притягнення до відповідальності.

Постанова Верховного Суду від 23 січня 2025 року у справі № 240/32993/23 (адміністративне провадження № К/990/22093/24) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124647824>

Межі повноважень Мін'юсту: Верховний Суд визначив природу контролю за реєстраційними діями нотаріуса

Особа звернулася до суду з позовом до Мін'юсту про визнання протиправним та скасування наказу, яким відмовлено в задоволенні її скарги на дії державного реєстратора, що здійснив реєстрацію зміни керівника гаражного кооперативу на підставі протоколу зборів, достовірність якого позивач вважав сумнівною.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову, а апеляційний суд залишив рішення без змін. Позивач подав касаційну скаргу, в якій посилався на неправильне застосування Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 року № 755-IV та неналежне з'ясування судами обставин щодо повноважень осіб, які підписали протокол загальних зборів кооперативу.

Верховний Суд відмовив у задоволенні касаційної скарги, наголосивши, що Мін'юст має виключно формально-правові повноваження у сфері розгляду скарг на дії державних реєстраторів і не уповноважений оцінювати зміст або достовірність рішень загальних зборів юридичних осіб. Предмет перевірки Мін'юсту обмежується процедурними питаннями – комплектністю та оформленням документів, а не їх правомірністю по суті.

Відтак, Суд наголосив, що подання адміністративного позову до Мін'юсту не є належним способом вирішення корпоративних спорів щодо дійсності рішень органів управління — для цього слід звертатися до господарського суду.

Суд підкреслив, що реєстраційні дії приватного нотаріуса відповідали вимогам Закону № 755-IV: було засвідчено справжність підписів 24 осіб, документи подано у належній формі, у межах строків, із дотриманням вимог до оформлення. Скарги, що стосуються дійсності зборів чи повноважень підписантів, не можуть бути предметом адміністративного спору, оскільки є корпоративним конфліктом, який підлягає розгляду в господарському суді.

Верховний Суд також звернув увагу, що Колегія Мін'юсту вичерпно перевірила відповідність документів вимогам до державної реєстрації, а позивач не навів у скаргі до Мін'юсту конкретних порушень, передбачених частиною першою статті 15 та частиною четвертою статті 17 Закону № 755-IV.

Позивач помилково обрав адміністративний спосіб захисту своїх прав: реєстраційна дія нотаріуса була заснована на формально належних документах, і Мін'юст не міг оцінювати законність рішення уповноваженого органу управління кооперативу, а отже, і не був зобов'язаний задовольняти скаргу.

Основні правові висновки Верховного Суду у цій справі:

- повноваження Мін'юсту при розгляді скарг на дії чи бездіяльність державних реєстраторів, суб'єктів реєстрації чи їх територіальних органів за Законом № 755-IV та Порядком розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 р. № 1128, обмежуються контролем процедурних моментів (дотримання строків, належне оформлення документів, наявність підписів тощо);

- скасування реєстраційних дій Мін'юстом можливе лише у разі виявлення формальних порушень вимог до оформлення документів, що подаються для державної реєстрації, передбачених частиною першою статті 15 Закону № 755-IV, та/або подання заявником для державної реєстрації юридичної особи неналежних документів, перелік яких визначається статтею 17 Закону № 755-IV;

- відмова Мін'юсту у задоволенні скарги через відсутність формальних порушень є правомірною, а у разі виникнення спорів щодо змісту документів чи правомірності рішень уповноважених органів юридичних осіб, Мін'юст не є належним органом для їх вирішення, оскільки не може досліджувати законність проведення зборів учасників юридичної особи чи достовірність їх результатів.

Постанова Верховного Суду від 4 березня 2025 року у справі № 320/12042/23 (адміністративне провадження № К/990/38752/24) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125625868>

Рішення про освітній процес у воєнний час має враховувати баланс безпеки і доступу до освіти: позиція Верховного Суду

Фізична особа в інтересах малолітнього особи звернулася до суду з позовом до Кременчуцької міської ради та Міського голови міста Кременчука. Позивачка просила визнати протиправними дії Міського голови щодо відкриття сесії та підписання протоколу, визнати неповноважним засідання сесії, визнати протиправним та нечинним пункт 3 рішення Кременчуцької міської ради від 01 вересня 2023 року «Про визначення форми організації освітнього процесу в окремих закладах загальної середньої освіти», а також зобов'язати Кременчуцьку міську раду розглянути питання щодо визначення форми організації освітнього процесу в Кременчуцькій гімназії № 29 в очному та змішаному режимі за адресою: місто Кременчук, вулиця Республіканська, 76.

Позивачка стверджувала, що оскаржуване рішення, яке передбачає переведення учнів гімназії до ліцею, погіршує умови навчання, а саме засідання ради відбулося з порушеннями: відсутність кворуму, неналежна реєстрація депутатів та дистанційне голосування через мобільний додаток «Viber» без належної ідентифікації.

Відповідачі заперечували позов, стверджуючи, що кворум був, а рішення прийнято з метою забезпечення безпеки дітей та працівників, оскільки приміщення гімназії має порушення пожежної безпеки. Вони також зазначали, що визнання засідання нелегітимним матиме негативні наслідки для інших рішень ради, ухвалених в інтересах сфери оборони.

Полтавський окружний адміністративний суд рішенням від 19 березня 2024 року відмовив у задоволенні позову. Суд першої інстанції вважав, що оскаржуване рішення не обмежує права дитини на доступ до освіти, забезпечуючи навчання у безпечнішому закладі. Також суд визнав, що засідання ради мало кворум, а голосування через Viber не суперечило Регламенту міської ради, який не визначає конкретного програмного забезпечення для відеоконференцій.

Другий апеляційний адміністративний суд постановою від 19 листопада 2024 року скасував рішення суду першої інстанції в частині відмови у визнанні протиправним та нечинним пункту 3 рішення Кременчуцької міської ради від 01 вересня 2023 року, задовольнивши цю вимогу. Суд апеляційної інстанції мотивував це тим, що рішення ради ґрунтується на позаплановому заході державного контролю Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС), законність якого не підтверджена. Крім того, депутати не розглядали проєкт рішення перед його ухваленням, а протиправність цього пункту порушує інтереси позивачки. Водночас апеляційний суд відмовив у зобов'язанні Міської ради змінити місце організації освіти, оскільки це належить до виключної компетенції органу місцевого самоврядування.

Кременчуцька міська рада подала до Верховного Суду касаційну скаргу, в якій просила скасувати постанову суду апеляційної інстанції та залишити в силі рішення суду першої інстанції.

Верховний Суд постановою від 08 квітня 2025 року скасував постанову Другого апеляційного адміністративного суду від 19 листопада 2024 року, а справу направив до суду апеляційної інстанції на новий розгляд.

Суд касаційної інстанції звернув увагу на те, що 20 березня 2022 року набрали чинності зміни до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», якими розділ VI цього Закону доповнено статтею 57-1 «Державні гарантії в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану». Зазначеними змінами розширено межі компетенції органів виконавчої влади, органів військового командування, військових, військово-цивільних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, їх представників, посадових осіб (керівників, голови, начальників), органи управління (структурні підрозділи) у сфері освіти в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду).

Зокрема, здобувачам освіти, працівникам закладів освіти, установ освіти, наукових установ, у тому числі тим, які в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану в Україні чи окремих її місцевостях, оголошених у встановленому порядку (особливий період) були вимушені змінити місце проживання (перебування), залишити робоче місце, місце навчання, незалежно від місця їх проживання (перебування) на час особливого періоду гарантується організація освітнього процесу в дистанційній формі або в будь-якій іншій формі, що є найбільш безпечною для його учасників.

Суд апеляційної інстанції не врахував, що воєнний стан вимагає від Кременчуцької міської ради забезпечення безпечного освітнього середовища відповідно до статті 57-1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», а також управляти закладами та створювати умови для навчання (стаття 32 цього ж Закону).

Верховний Суд наголосив, що громадське обговорення, згадане в Законі України «Про повну загальну середню освіту», є процедурою, яка забезпечує залучення громадськості до процесу ухвалення рішень щодо організації та розвитку системи загальної середньої освіти, із обов'язковим врахуванням думок представників місцевих громад (зокрема, батьків учнів), органів місцевого самоврядування (депутатів) та інших зацікавлених осіб (зокрема, педагогічних працівників).

Разом з тим, з огляду на положення Порядку проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 03 листопада 2010 року № 996, консультації з громадськістю можуть проводитися у різних формах, зокрема у формі публічного громадського обговорення, електронних консультацій або вивчення громадської думки; проведення громадського обговорення може здійснюватися шляхом організації конференцій, форумів, зустрічей, проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи тощо.

Опублікування проекту відповідного рішення, пояснювальної записки до нього, проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи з педагогічним колективом та батьківською громадськістю, розгляд та надання відповідей на звернення окремих батьків, а також проведення зустрічей з батьками є допустимою формою консультації з громадськістю. Тобто, створення відкритого процесу, в якому територіальна громада, зокрема, трудовий колектив навчального закладу, мають доступ до інформації про зміст, мету та наслідки запланованих рішень, є дотриманням вимог закону щодо публічного громадського обговорення перед прийняттям таких рішень, забезпечує ефективність та легітимність управлінських рішень в освітній сфері.

Факт непроведення формального громадського обговорення не є безумовною підставою для визнання протиправним рішення органу місцевого самоврядування, яке стосується сфери освіти. Якщо суб'єкт владних повноважень забезпечив інші форми консультацій з громадськістю - інформування, збори, обробку звернень чи зустрічі з представниками батьківської спільноти - це може вважатися належним виконанням обов'язку щодо врахування суб'єктом владних повноважень громадської думки.

Крім того, законодавство не покладає на орган місцевого самоврядування обов'язок розробляти альтернативні рішення замість громадськості, а відсутність конструктивних пропозицій може розглядатися як відсутність реальної зацікавленості громадськості, а не як порушення з боку відповідного суб'єкта владних повноважень. При цьому, результати громадського обговорення враховуються міською радою відповідно до

пункту 3 Порядку № 996, але мають рекомендаційний характер. Орган місцевого самоврядування розглядає пропозиції громадськості, проте ухвалює рішення на власний розсуд, враховуючи вимоги законодавства та інтереси відповідної територіальної громади.

Верховний Суд вказав, що суд апеляційної інстанції не дослідив обставини, що стали підставою для прийняття Кременчуцькою міською радою рішення від 01 вересня 2023 року, зокрема наявність та обґрунтованість висновків ДСНС щодо пожежної безпеки в Кременчуцькій гімназії № 29. Також апеляційний суд не спростував, чому орган місцевого самоврядування позбавлений права визначати форми організації освітнього процесу на підставі статей 32 та 57-1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» в умовах воєнного стану, коли питання безпеки людини стають ще більшим пріоритетним; не врахував, що стаття 59 цього ж Закону передбачає прийняття рішення ради на пленарних засіданнях відкритим голосуванням, але закон не встановлює безумовну протиправність рішення у разі відсутності детального обговорення кожного пункту проекту рішення.

Суд касаційної інстанції дійшов висновку, що якщо проект був внесений до порядку денного, а депутати мали можливість ознайомитися з ним та висловити вільне волевиявлення стосовно його підтримки шляхом голосування, формальна відсутність обговорення не є порушенням, яке тягне визнання протиправним та нечинним рішення органу місцевого самоврядування.

Теж стосується, коли Кременчуцька міська рада надала роз'яснення чи проводила зустрічі з батьками, що має враховуватися при оцінці виконання вимог закону щодо проведення громадського обговорення.

Верховний Суд підкреслив, що порушення процедури ухвалення рішення органом місцевого самоврядування підлягає судовому втручання лише тоді, коли доведено, що такі порушення є істотними і призвели або могли призвести до обмеження або порушення конкретних прав чи інтересів особи. Формальні процедурні порушення без наявності наслідків для прав та інтересів позивача не є підставою для визнання акта протиправним. Апеляційний суд не обґрунтував, як саме пункт 3 рішення Міської ради порушив права дитини, і чи забезпечило навчання в ліцеї безперервність освіти та відповідало вимогам закону про територіальну доступність.

Правові висновки Верховного Суду:

рішення органу місцевого самоврядування щодо організації освітнього процесу в умовах воєнного стану, прийняті з метою забезпечення безпеки учасників освітнього процесу, мають ґрунтуватися на належно досліджених обставинах, зокрема висновках ДСНС; при оцінці правомірності таких рішень слід враховувати баланс між безпекою та правом на освіту, а також розширені повноваження органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану;

факт непроведення формального громадського обговорення не є безумовною підставою для визнання протиправним рішення органу місцевого самоврядування; достатнім може бути забезпечення інших форм консультацій з громадськістю (інформування, збори, обробка звернень, зустрічі); суди повинні встановлювати, чи є процедурні порушення істотними і чи призвели вони до фактичного обмеження прав та інтересів позивача.

Постанова Верховного Суду від 08 квітня 2025 року у справі № 440/18188/23 (адміністративне провадження № К/990/50774/24) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126453522>

Надсилання апеляційної скарги іншій стороні. Судова практика в умовах електронного судочинства

В постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 02 травня 2025 року по справі № 420/16769/24 зазначено про те, що хоча направлена скарга й була підписана іншим представником, її зміст та функція як повідомлення позивача про наміри відповідача залишилися незмінними. З огляду на технічні обмеження системи ЄСІТС, документ, що є ідентичним за змістом, може бути прийнятий як належне виконання вимог суду щодо інформування, навіть якщо формально не є «копією» первинного документа.

Обставини справи

Суд апеляційної інстанції, повертаючи апеляційну скаргу Головного управління Пенсійного фонду України в Одеській області, виходив з того, що скаржником не було усунуто недолік, визначений в ухвалі про залишення апеляційної скарги без руху від 03 жовтня 2024 року, а саме щодо необхідності надання доказів надсилання копії апеляційної скарги від 02 жовтня 2024 року позивачу.

Апеляційний суд вважав, що надіслання 14 жовтня 2024 року через підсистему ЄСІТС документа, підписаного іншим представником, не є належним доказом надсилання копії первинної апеляційної скарги.

Проте, Верховний Суд вважає такий висновок апеляційного суду передчасним, надмірно формальним та таким, що безпідставно позбавляє суб'єкта владних повноважень права на судовий захист.

Скаржник у касаційній скарзі пояснює, що надіслання копії первинно поданої апеляційної скарги через підсистему ЄСІТС було технічно неможливим без зазначення РНОКПП позивача, яке не було відоме на момент первинного подання. Після отримання цієї інформації (у форматі серії та номеру паспорта, до яких прив'язаний електронний кабінет позивача) та з метою виконання вимог ухвали апеляційного суду, скаржником було повторно сформовано текст апеляційної скарги в ЄСІТС та надіслано позивачу. Скаржник вказує, що зміст апеляційної скарги, поданої 14 жовтня 2024 року, повністю відповідає тексту скарги від 02 жовтня 2024 року.

Верховний Суд порівняв зміст наявних у справі апеляційних скарг від 02 жовтня 2024 року та від 14 жовтня 2024 року та встановив, що вони є тотожними за обсягом, структурою, викладом доводів, зазначеними нормами права та переліком доданих документів. Відмінність у даті формування та особі-підписанті, не вплинула на суть документа.

Вимога пункту 2 частини п'ятої статті 296 КАС України щодо надсилання "копії апеляційної скарги" іншим учасникам справи має тлумачитися функціонально, з урахуванням цілі – забезпечити інформування сторони про зміст поданої скарги. Повторне технічне формування апеляційної скарги в ЄСІТС, яке не змінило її змісту, а було зумовлене необхідністю використання РНОКПП для адресування документа, за своєю суттю виконує функцію копії, необхідної для ознайомлення іншої сторони.

Верховний Суд зазначає, що основною метою вимоги щодо надсилання копії апеляційної скарги іншим учасникам справи є забезпечення їхнього права бути поінформованими про факт подання скарги та її зміст для реалізації своїх процесуальних прав, зокрема права на подання відзиву.

Метою вимоги щодо надсилання копії апеляційної скарги є забезпечення інформування інших учасників справи про подання скарги, а не суворе відтворення форми документа незалежно від його змісту чи технічної доступності. У цій справі така ціль була досягнута.

У даному випадку, позивач отримала через свій електронний кабінет в ЄСІТС документ, що за змістом є апеляційною скаргою Головного управління Пенсійного фонду України в Одеській області на рішення Одеського окружного адміністративного суду від 13 вересня 2024 року. Той факт, що цей документ був технічно сформований в системі ЄСІТС повторно та підписаний іншим уповноваженим представником скаржника (повноваження якого підтверджені долученими документами), не може вважатися таким, що порушив права позивача чи свідчить про невиконання вимог суду щодо інформування позивача про зміст апеляційної скарги.

Варто наголосити, що процесуальний закон не містить у положень, якими б заборонялося підписання документів різними представниками однієї сторони за наявності у них належних на те повноважень.

Таким чином, колегія суддів вважає, що хоча направлена скарга й була підписана іншим представником, її зміст та функція як повідомлення позивача про наміри відповідача залишились незмінними. З огляду на технічні обмеження системи ЄСІТС, документ, що є ідентичним за змістом, може бути прийнятий як належне виконання вимог суду щодо інформування, навіть якщо формально не є «копією» первинного документа.

Посилання апеляційного суду на те, що наданий документ є «іншою апеляційною скаргою», є формальним, оскільки суд не аналізував ідентичність змісту первинної та повторно надісланої скарги.

Враховуючи можливі технічні особливості функціонування підсистеми ЄСІТС, які могли об'єктивно ускладнити надсилання саме первинного файлу, та той факт, що скаржник вжив заходів для інформування

позивача шляхом надсилання ідентичного за змістом документу через офіційний канал електронного зв'язку (ЄСІТС), Верховний Суд вважає, що скаржник діяв добросовісно та мав намір усунути недоліки апеляційної скарги.

На підтвердження добросовісної процесуальної поведінки відповідача у цій справі Суд враховує, що скаржник самостійно з'ясував технічну причину неможливості адресування скарги позивачу, встановив необхідні ідентифікаційні дані, сформував ідентичний за змістом документ та направив його в електронний кабінет позивача без необґрунтованої затримки. Такі дії свідчать не про уникнення обов'язку, а про активне прагнення виконати його в доступний спосіб.

Верховний Суд виходить із того, що процесуальна вимога щодо направлення копії апеляційної скарги має бути оцінена не лише з формальної, а й з функціональної точки зору.

Судом також враховано, що скаржник мав об'єктивні підстави не використовувати альтернативні способи направлення копії апеляційної скарги (зокрема, в паперовій формі), оскільки підсистема ЄСІТС є пріоритетним та обов'язковим каналом комунікації між учасниками, а позивач активно користувалася цією системою. За відсутності заборони щодо повторного формування скарги в ЄСІТС і з огляду на оперативність дій скаржника, такий спосіб інформування є достатнім і прийнятним.

Водночас, позивачка, отримавши відомості через підсистему ЄСІТС «Електронний суд» про подання Головним управлінням Пенсійного фонду України в Одеській області заяви про усунення недоліків разом з повторно сформованою апеляційною скаргою (із зазначенням в тексті скарги РНОКПП позивача), не була позбавлена права звернутися до апеляційного суду про надання доступу до електронної справи для ознайомлення зі змістом усіх поданих у справі документів.

Враховуючи викладене Верховний Суд зазначає, що у цій справі відповідач: довів реальні технічні перешкоди у функціонуванні ЄСІТС, які не залежать від його волі; діяв добросовісно і вжив усіх можливих заходів для виконання вимог суду альтернативним шляхом; надав документ, зміст якого є ідентичним первинному; такими діями не завдав шкоди правам інших учасників справи (зокрема, не позбавив позивача можливості реалізувати свої процесуальні права).

У порядку підготовки справи до касаційного перегляду Судом також витребувано електронну справу з суду апеляційної інстанції.

Відповідно до наявної в електронній справі інформації, електронний примірник апеляційної скарги надійшов в кабінет ОСОБА_1 в автоматичному режимі через підсистему ЄСІТС «Електронний суд» 02 жовтня 2024 року о 17:30, тобто в день подання її Головним управлінням Пенсійного фонду України в Одеській області до апеляційного суду.

Однак, суд апеляційної інстанції вищезазначені обставини не встановив.

Отже, повернення апеляційної скарги за таких обставин є надмірним формалізмом та невиправданим обмеженням права скаржника на доступ до правосуддя та апеляційний перегляд справи.

За таких обставин колегія суддів погоджується із доводами касаційної скарги в частині допущення судом апеляційної інстанції надмірного формалізму, який залишаючи ухвалою від 03 жовтня 2024 року апеляційну скаргу без руху через недотримання апелянтом вимог абзацу другого частини дев'ятої статті 44 КАС України та повертаючи ухвалою від 24 жовтня 2024 року апеляційну скаргу через не усунення недоліків в частині неподання доказів, визначених цією нормою, застосував її у цьому випадку без досягнення мети на яку вона спрямована, наслідком чого стало порушення права скаржника на апеляційний перегляд судового рішення.

Постанова від 02 травня 2025 року у справі № 420/16769/24 (адміністративне провадження № К/990/42440/24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127060002>

Вимога окремих декларацій для кожної області є проявом надмірного формалізму дозвільного органу

Виконання робіт підвищеної небезпеки на території кількох областей може бути правомірно задеклароване в одній декларації, за умови: 1) належного зазначення у ній переліку відповідних адміністративно-територіальних одиниць (областей), що фіксує обставину змінного місця виконання робіт; 2) підтвердження наявності належної матеріально-технічної бази та договорів із замовниками, які свідчать про

реальне здійснення господарської діяльності на відповідних територіях (зокрема, договорів, локальних програм тощо).

05 травня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув касаційну скаргу Північно-Східного міжрегіонального управління Державної служби з питань праці на рішення Сумського окружного адміністративного суду від 04 вересня 2024 року та постанову Другого апеляційного адміністративного суду від 25 листопада 2024 року у справі № 580/4355/24 за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Центр інструментів» до Центрального міжрегіонального управління Державної служби з питань праці про визнання протиправною бездіяльності щодо нереєстрації декларації відповідності матеріально-технічної бази вимогам законодавства з охорони праці.

Позивачем через портал електронних послуг Міністерства економіки України my.gov.ua подана декларація відповідності матеріально-технічної бази вимогам законодавства з питань охорони праці (далі – Декларація). За результатами опрацювання декларації Держпраці повернуло Декларацію позивачу без розгляду у зв'язку з тим, що в ній виявлено незаповнення полів, передбачених Додатком 8 до Порядку видачі дозволів на виконання робіт підвищеної небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2011 року № 1107 (далі – Порядок № 1107), а саме: місце виконання робіт підвищеної небезпеки та/або експлуатації (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки. Вказало, що декларація подається на конкретно визначений об'єкт та за однією визначеною адресою місцезнаходження, областю, регіоном тощо.

Рішенням окружного адміністративного суду, залишеним без змін постановою апеляційного адміністративного суду, позов задоволено. Суди першої та апеляційної інстанції дійшли висновку, що подана позивачем Декларація повністю відповідає вимогам Порядку № 1107 та Додатку 8 до цього Порядку.

Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, а рішення судів попередніх інстанцій без змін.

На підставі аналізу положень частини третьої статті 4 Закону України від 6 вересня 2005 року № 2806-IV «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» Верховний Суд дійшов висновку, що вона передбачає можливість подання суб'єктом господарювання декларації за його місцезнаходженням, місцем провадження діяльності або місцезнаходженням об'єкта. Це свідчить про те, що закон регулює подання декларації в контексті виду господарської діяльності, а не в розрізі окремих адміністративно-територіальних одиниць.

Тому, якщо діяльність єдина за змістом (наприклад, навчання з питань охорони праці), суб'єкт господарювання має право подати одну декларацію, навіть якщо вона охоплює кілька регіонів, за умови документального підтвердження її здійснення на цих територіях, а обов'язковість подання окремих декларацій для кожного регіону прямо не передбачена жодною нормою законодавства.

Крім того, пункт 21 Порядку № 1107 визначає, що декларація подається за формою, встановленою додатком 8 до цього Порядку, яка, серед іншого, передбачає заповнення поля «місце виконання робіт/експлуатації, що змінюється».

Це, на думку Суду, свідчить про те, що законодавець передбачив можливі випадки здійснення мобільної або нестационарної господарської діяльності, що є типовим для сфери навчання з питань охорони праці, в межах якої суб'єкт господарювання може здійснювати відповідну діяльність у різних регіонах України.

Верховний Суд також зауважив, що вимога щодо подання окремої декларації на кожну область у випадку, коли діяльність є уніфікованою за змістом і здійснюється на основі єдиної матеріально-технічної бази, є проявом надмірного формалізму, який не має нормативного підґрунтя та не впливає з прямого тексту Порядку № 1107; відповідно, така вимога є непропорційною та обмежує право на підприємницьку діяльність.

Такий підхід виходить за межі повноважень дозвільного органу, суперечить принципу правової визначеності, а також порушує вимоги частини другої статті 19 Конституції України щодо дій органів державної влади виключно в межах і у спосіб, передбачені законом.

Постанова Верховного Суду від 05 травня 2025 року у справі № 480/3555/24 (адміністративне провадження № К/990/48613/24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127135948>

Верховний Суд вказав, що усі дисертації, незалежно від дати захисту, можуть бути перевірені на плагіат

Верховний Суд постановив, що всі дисертації, незалежно від того, коли їх захищали, можуть перевіряти на наявність плагіату. Таке рішення у справі за позовом кандидата медичних наук до Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) ухвалив Верховний Суд (постанова від 03.06.2025 по справі 560/8264/24).

Про це повідомив колишній доцент Сумського державного університету «Доводи плагіаторів про те, що треба використовувати принцип незворотності дії закону в часі, що норми про академічний плагіат, запроваджені Законом № 1556-VII, не можуть застосовуватися до їхніх [фальшивих] дисертацій, захищених до 06 вересня 2014 року, тобто до набрання чинності Законом № 1556-VII, є безпідставними», - зазначив він.

Верховний Суд вказав наступне:

... принцип незворотності дії закону не порушений, оскільки Закон № 1556-VII не встановлює нової заборони або відповідальності за плагіат, а лише конкретизує способи виявлення порушень академічної доброчесності, передбачених етичними та нормативними положеннями, що діяли раніше. Саме тому застосування процедур, передбачених зазначеним Законом, для виявлення порушень, допущених раніше, не є ретроспективним застосуванням нових санкцій, а є належною реакцією держави на триваюче порушення прав третіх осіб.

Етичний кодекс ученого України, затверджений Національною академією наук України у 2009 році, також встановлює основні етичні принципи та норми поведінки для науковців, у пункті 2.3 зобов'язує учених забезпечувати бездоганну чесність та прозорість на всіх стадіях наукового дослідження, вважати неприпустимими прояви шахрайства, зокрема фабрикавання та фальшування даних, піратства та плагіату.

Підсумовуючи, Верховний Суд зазначає, що незалежно від часу захисту наукової роботи плагіат завжди визнавався порушенням етичних норм у сфері науки та освіти і збереження "скомпрометованої" роботи (з плагіатом, фабрикацією чи фальсифікованою) як зразка для інших суперечило б принципам академічної доброчесності.

Закон № 1556-VII не має зворотної дії в часі, проте запроваджує механізми, які дають змогу здійснювати перевірку дисертацій та/або наукових статей на академічний плагіат, тобто, регулює триваючі правовідносини автора наукової роботи та необмеженої кількості користувачів такої роботи.

Виявлення плагіату в наукових роботах, захищених до 2014 року, не є ретроспективним застосуванням відповідальності, а радше інструментом для захисту порушених авторських прав та забезпечення академічної доброчесності у теперішньому часі, оскільки академічна відповідальність перебуває в етичній площині.

Після оприлюднення наукова робота може використовуватися, цитуватися та поширюватися. Якщо дисертація містить плагіат, то порушення авторських прав інших осіб є не одномоментним актом, а триваючим порушенням. Кожне подальше використання твору, що містить плагіат, або його доступність для необмеженого кола осіб, продовжує завдавати шкоди авторам оригінальних джерел.

Таким чином, перевірка робіт на плагіат, незалежно від дати їхнього захисту, є необхідною для припинення триваючих порушень.

Ігнорування можливості перевірки робіт, захищених до 2014 року, посиляючись лише на відсутність зворотної дії Закону № 1556-VII, обмежувало б дію прав авторів. Тобто, якщо порушення авторських прав було допущено до 2014 року, то ці права фактично не підлягають захисту.

Верховний Суд підкреслює, що перевірка фактів академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації може бути проведена у будь-який час, незалежно від часу захисту наукової роботи, за умови дотримання визначеної законодавством адміністративної процедури, оскільки академічна доброчесність вважається одним із найвищих пріоритетів у науковій (творчій, освітній) діяльності.

Плагіат, фабрикація чи фальсифікація не може заохочуватися, оскільки завдає шкоди репутації не лише окремої інституції (закладу вищої освіти чи наукової установи), але й загалом довірі до наукових ступенів. Перевірка наукових робіт на предмет наявності академічного плагіату має формувати, зокрема,

превентивний вплив, навіть якщо порушення виявлене через багато років після захисту дисертацій чи іншої наукової або творчої роботи.

Верховний Суд наголошує, що суди адміністративної юрисдикції не мають повноважень перевіряти наявність чи відсутність академічного плагіату в дисертації, оскільки це є дискреційними повноваженнями (функцією) НАЗЯВО.

Верховний Суд зазначає, що використання чужих текстів без належного посилання на джерело відповідно до Закону № 1556-VII та Закону № 3792-XII є плагіатом, незалежно від того, чи мав позивач дозвіл наукового керівника.

Постанова від 30 травня 2025 року у справі № 560/8264/24 (адміністративне провадження № К/990/5781/25) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127846893>

Про неприпустимість надмірного формалізму при розгляді звернення у формі адвокатського запиту щодо перерахунку пенсії

Навіть за умови подання звернення у формі адвокатського запиту, якщо з його змісту вбачається чітке волевиявлення на здійснення перерахунку пенсії, таке звернення має розглядатися як належне звернення за змістом, а не формою. Відмова у задоволенні такого звернення лише з формальних підстав без належної оцінки його змісту та встановлення дійсного волевиявлення особи, є проявом надмірного формалізму з боку органу державної влади, призводить до фактичного обмеження гарантованого Конституцією України права особи на соціальне забезпечення і суперечить принципам пропорційності, добросовісності та верховенства права у сфері публічно-правових відносин.

22 липня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув касаційну скаргу особа_1 на рішення Черкаського окружного адміністративного суду від 26 лютого 2024 року та постанову Шостого апеляційного адміністративного суду від 02 грудня 2024 року у справі № 580/710/24 за позовом особа_1 до Головного управління Пенсійного фонду України в Черкаській області про визнання протиправними дій щодо відмови здійснити перерахунок та виплату пенсії.

Позивач отримував пенсію за вислугу років відповідно до Закону України від 05 листопада 1991 року № 1788-XII «Про пенсійне забезпечення», а з 06 березня 2023 року був переведений на пенсію за віком відповідно до Закону України від 09 липня 2003 року № 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (далі – Закон № 1058-IV). Представник позивача 03 квітня 2023 року направив до пенсійного органу адвокатський запит, у якому просив перерахувати та виплатити пенсію із застосуванням показника середньої заробітної плати по Україні за 2020-2022 роки. У відповіді на адвокатський запит відповідач повідомив про відсутність підстав для перерахунку пенсії. Вказана відмова була оскаржена в судовому порядку, і суд, у справі № 580/3009/23, визнав бездіяльність відповідача протиправною та зобов'язав його повторно розглянути заяву представника позивача від 03 квітня 2023 року щодо перерахунку пенсії.

На виконання рішення суду, Головне управління Пенсійного фонду в Черкаській області прийняло рішення про відмову у перерахунку пенсії. Відмова обґрунтована тим, що заява про перерахунок пенсії, відповідно до Порядку подання і оформлення документів, затвердженим постановою правління Пенсійного фонду України № 22-1 від 25 листопада 2005 року, мала бути подана особисто заявником, а не його представником.

Рішенням окружного адміністративного суду, залишеним без змін постановою Шостого апеляційного адміністративного суду, відмовлено у задоволенні позову. Суди попередніх інстанцій, виходили з того, що встановленим порядком для перерахунку пенсії, передбаченим статтею 44 Закону № 1058-IV та Порядком № 22 - 1, передбачено необхідність подання особистої заяви пенсіонера або його законного представника разом з відповідними документами до територіального органу Пенсійного фонду. Суд першої інстанції вказав, що ані позивач, ані його представник такої заяви не подавали, а натомість ініціювали адвокатський запит, який не є процесуальним інструментом звернення за перерахунком пенсії. Суд наголосив, що сам факт направлення адвокатського запиту не створює обов'язку для органу Пенсійного фонду проводити перерахунок пенсії, оскільки подання останнього не відповідає встановленій законом процедурі звернення про перерахунок пенсії.

Верховний Суд частково задовольнив касаційну скаргу, скасував рішення судів попередніх інстанцій та ухвалив нове рішення про часткове задоволення позову. Ключове значення при вирішенні спорів щодо призначення чи перерахунку пенсії має зміст звернення, що дає змогу об'єктивно встановити волю заявника, а не виключно формальне дотримання затвердженої бланкової форми. Надмірний формалізм у сфері соціального забезпечення є неприпустимим та призводить до безпідставного обмеження конституційних прав.

Суд зазначив, що право особи на звернення за перерахунком пенсії є складовою права на соціальне забезпечення, гарантованого Конституцією України та законодавством у сфері пенсійного забезпечення. Незважаючи на формальні вимоги до заяви, визначені Порядком № 22-1, її зміст має відігравати ключову роль при оцінці дійсного волевиявлення особи. У поданому адвокатському запиті, в якому чітко сформульовано прохання про перерахунок пенсії з урахуванням відповідних показників заробітної плати, вбачається очевидне та недвозначне бажання позивача реалізувати своє право на перерахунок пенсії відповідно до Закону № 1058-IV з урахуванням відповідного показника середньої заробітної плати по Україні.

Тому, з огляду на те, що зазначене звернення містить всі істотні елементи, необхідні для розгляду питання про перерахунок пенсії, формальне посилення відповідача та судів попередніх інстанцій на невідповідність такої заяви вимогам форми, передбаченої Порядком № 22-1, без надання оцінки її суті, суперечить засадам справедливості, розумності та пропорційності. Такий підхід ставить формальність вище змісту та суті права, що є несумісним із принципом пріоритетності прав і свобод людини у сфері соціального забезпечення над формою відповідного волевиявлення.

Таким чином, Верховний Суд дійшов висновку, що навіть за умови подання звернення у формі адвокатського запиту, якщо з його змісту вбачається чітке волевиявлення на здійснення перерахунку пенсії, таке звернення має розглядатися як належне звернення за змістом, а не формою. Відмова у задоволенні такого звернення лише з формальних підстав без належної оцінки його змісту та встановлення дійсного волевиявлення особи, є проявом надмірного формалізму з боку органу державної влади, призводить до фактичного обмеження гарантованого Конституцією України права особи на соціальне забезпечення і суперечить принципам пропорційності, добросовісності та верховенства права у сфері публічно-правових відносин.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 22 липня 2025 року у справі № 580/710/24 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129013221>

Висновки

Формалізм як дотримання процедури є необхідною ознакою законності, оскільки він забезпечує правову визначеність і рівність усіх суб'єктів. Проте Верховний Суд послідовно підкреслює неприпустимість надмірного формалізму (правового пуризму), який може бути перешкодою для реалізації прав особи або захисту суспільних (публічних) інтересів. Надмірний формалізм — це ситуація, коли формальна вимога ставиться вище змісту та суті права, призводячи до фактичного обмеження конституційних гарантій, зокрема у сфері соціального захисту або обмеження права на підприємницьку діяльність. Цей підхід є несумісним із принципом пріоритетності прав і свобод людини.

Для розмежування допустимого формалізму від неприпустимого надмірного формалізму Верховний Суд сформулював низку критеріїв:

за загальним правилом, суть переважає над формою (вирішуючи спір, суд має оцінювати дійсне волевиявлення особи та фактичну обставину порушення, а не лише формальну відповідність певних рішень, дій або бездіяльності);

процедурні порушення є підставою для скасування акта лише тоді, коли вони є істотними і призвели або могли призвести до обмеження чи порушення конкретних прав особи;

процедурні порушення з боку суб'єкта владних повноважень не можуть легалізувати сутнісні порушення суб'єкта приватного права; тобто, якщо факт правопорушення доведено, формальні недоліки фіксації не звільняють правопорушника від відповідальності;

суд має зважати на добросовісність поведінки відповідного суб'єкта.

При вирішенні публічно-правових спорів суд повинен забезпечувати дотримання верховенства права та уникати рішень, які можуть завдати суттєвої шкоди суспільним (публічним) інтересам. Це знайшло відображення у справах:

енергетична безпека: формальні неточності не скасовують рішень, що сприяють реалізації міжнародних зобов'язань та стратегічних цілей України у сфері відновлюваної енергетики.

академічна доброчесність: перевірка наукових робіт на плагіат, незалежно від дати захисту, необхідна для припинення триваючих порушень авторських прав та захисту довіри до наукових ступенів, що є важливим суспільним (публічним) інтересом.

Верховний Суд чітко визначає межі повноважень суб'єктів владних повноважень і, відповідно, належний спосіб захисту. Наприклад, Мін'юст має виключно формально-правові повноваження при розгляді скарг на реєстраційні дії (перевірка процедури та комплектності), але не уповноважений оцінювати достовірність чи правомірність рішень загальних зборів (корпоративний спір). Аналогічно, у сфері контролю (планові перевірки), якщо суб'єкт господарювання допустив контролера, належним способом захисту є оскарження кінцевого рішення (постанови), прийнятого на підставі акта, а не оскарження дій щодо неналежного направлення повідомлення.

Список використаних джерел

1. Берназюк Ян. Формалізм та надмірний формалізм: особливості адміністративного судочинства https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prez_Bernaziuk_24_02_2023_Formalizm.pdf
2. Берназюк Ян. Доступ до правосуддя і належне підтвердження повноважень адвоката в адміністративному процесі https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2025/149_Access_Justice_Counsels_Authority_bernaziuk.pdf
3. Берназюк Ян. Адміністративний суд: конституційний статус, завдання та місце в системі судоустрою України // Слово Національної школи суддів України. –2023, № 2(43) 2023, С. 28-46. http://slovo.nsj.gov.ua/images/pdf/2023_2_43/slovo02-23.pdf
4. Берназюк Ян. Принцип пріоритету суспільних інтересів: критерії, ризики, судова практика (05.11.25) https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2025/154_Public_Interest_Priority_Criteria_Case_Law_bernaziuk.pdf

Файли матеріалу

[Оригінальний файл автора](#)